

DOI: 10.55666/folklor.1477976

KAVRAM VE BAĞLAM OLARAK ÂŞIK VEYSEL'İN ŞİİRLERİNDE KÜLTÜR ORTAMLARI

Gülten KÜÇÜKBASMACI*

Öz

Âşık tarzı edebiyat geleneği, sözlü kültür ortamında teşekkül etmekle birlikte zamanla şekillenen yazılı ve elektronik kültür ortamlarına da dâhil olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu sebeple âşıkların şiirleri üzerinde yapılacak çözümler kültürel sürekliliği, değişim ve dönüşümleri anlamada önemlidir. Her kültürün kelime hazinesi insanın çevresi ile arasındaki ilişkiyi yansıttığından Âşık Veysel'in şiirleri yaşadığı dönemin şahidi olarak görülebilir. Âşık Veysel, pek çok kurumsal ve geleneksel yapıda değişimlerin gerçekleştiği 1894-1973 yılları arasında yaşamıştır. Âşıklık geleneğinin canlı olarak yaşadığı Sivas'ın Emlek yöresinde yetişmiş, bir nevi çıraklık olarak niteleyebileceğimiz bir süreçle saz çalmayı ve usta malı söylemeyi öğrenmiştir. Sözlü kültür ortamının icracısı olarak geleneğe adım atan Âşık Veysel, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında da geleneği icra etmiştir. Okuryazar olmamasına rağmen ilk yazdığı şiir yazılı bir kitle iletişim aracı olan gazetede yayımlanmış, ilk kurulan İstanbul Radyosunda geleneksel müziğe çok az yer verildiği bir dönemde sesini duyurmuş, köy enstitüleri gibi devrin önemli bir formel eğitim ortamında saz öğretmenliği yapmıştır. Âşık Veysel'in farklı kültür ortamlarında sanatını icra etmesi şiirlerini bu bağlamda da dikkate değer kılmaktadır. Bu çalışmanın amacı; sözlü, yazılı ve elektronik iletişim bağlamında şekillenen kültür ortamlarının ve bu ortamlarla ilgili kavramların Âşık Veysel'in şiirlerinde nasıl yer aldığını belirlemektir. Bu amaçla metin incelemesi yöntemiyle Âşık Veysel'in yayımlanmış şiirlerinde ilgili kavramlar tespit edilerek değerlendirilmiştir. Bu tespitler yapılırken “söz” ve “yazı” etrafındaki kavramların anlamları ve bu anlamlara yapılan göndermeler dikkate alınmıştır. Çalışmada “söz” ve “yazı”nın doğası, “söz” ve “yazı” ilişkisi ile ilgili şairin algısı tespit edilmiş; sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarına dair Âşık Veysel'in değerlendirmeleri ve bu ortamların şiirlerine nasıl yansıdığı belirlenmiştir. Konuyla ilgili bütün örnekler Doğan Kaya'nın *Âşık Veysel* (2011) adıyla hazırladığı yayından seçilmiştir. Sonuç olarak; Âşık Veysel'in geleneğin kodlarından faydalanarak yeni icra ortamlarında yeni imgeler kullandığı, yeni ortamlarla birlikte yaşanan değişimin de şiirlerine yansıdığı görülmüştür. Aynı zamanda Âşık Veysel'in şiirleri, kültür ortamlarındaki değişim ve dönüşümlerin yarattığı yaşam biçimleri ve değerler dünyasındaki farklılaşmalara da şahitlik etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü kültür, Yazılı kültür, Elektronik kültür, Âşık Veysel, Söz varlığı.

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kastamonu/Türkiye, gkucukbasmaci@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1715-7843.

CULTURAL ENVIRONMENTS IN ÂŞIK VEYSEL'S POEMS AS CONCEPT AND CONTEXT

Abstract

The minstrel style literary tradition has been formed in the oral culture environment and has continued to exist until today by being included in the written and electronic cultural environments shaped over time. For this reason, analyzes on the poems of minstrels are important in understanding cultural continuity, changes and transformations. Since the vocabulary of every culture reflects the relationship between man and his environment, Âşık Veysel's poems can be seen as a witness of the period in which he lived. Âşık Veysel lived between 1894 and 1973, when changes took place in many institutional and traditional structures. He grew up in the Emlek region of Sivas, where the minstrelsy tradition is alive. He learned to play the saz and sing the master's music through a process that can be described as a kind of apprenticeship. Âşık Veysel who stepped into the tradition as a performer of the oral culture environment, also performed the tradition in written and electronic cultural environments. Although he was illiterate, the first poem he wrote was published in a newspaper, a written mass media tool. He made his voice heard at a time when traditional music was given little space on the first established Istanbul Radio, and he worked as an saz teacher in an important formal education environment of the time, such as village institutes. Âşık Veysel's ability to perform his art in different cultural environments makes his poems noteworthy in this context. The aim of this study is to determine how the cultural environments shaped in the context of oral, written and electronic communication and the concepts related to these environments are included in Âşık Veysel's poems. For this purpose, relevant concepts were identified and evaluated in Âşık Veysel's published poems by text analysis method. While making these determinations, the meanings of the concepts around "word" and "writing" and the references to these meanings were taken into account. In the study, the poet's perception of the nature of "word" and "writing" and the relationship between "word" and "writing" has been determined; Âşık Veysel's evaluations of oral, written and electronic cultural environments and how these environments were reflected in his poems have been determined. All the examples on the subject have been selected from the publication prepared by Doğan Kaya under the name *Âşık Veysel* (2011). In conclusion; It has been seen that Âşık Veysel used new images in new performance environments by taking advantage of the codes of tradition, and the change experienced with new environments was reflected in his poems. At the same time, Âşık Veysel's poems also witness the differences in the world of lifestyles and values created by the changes and transformations in cultural environments.

Keywords: Oral culture, Written culture, Electronic culture, Âşık Veysel, Vocabulary.

Giriş

Âşık tarzı edebiyat geleneği; ozan-baksı geleneğine yaslanarak ve İslamiyet'in kabulünden sonra şekillenen tekke edebiyatından da beslenerek sözlü kültür ortamında teşekkül etmiş, süreç içinde de yazılı kültür ve elektronik kültür ortamlarına dâhil olarak devam edegelmiştir. Âşıklar bir taraftan sözlü kültür, yazılı kültür ve elektronik kültür ortamlarında¹ sanatlarını icra ederken diğer taraftan söz konusu kültür ortamlarının unsurlarını da şiirlerinde ele almışlardır. Böylece âşık şiiri yeni kültür ortamlarının kavramlar ve değerler dünyasını dinleyiciye ulaştıran bir araç vazifesi de görmüştür. Umay Günay (2011: 12), âşık tarzı şiir geleneğini “Türk milletine has bir iletişim yolu olmanın yanında kültür ve bilgi taşıyıcılığı niteliklerine de sahip” olarak değerlendirir ve âşıklık geleneğinin günümüze kadar devam edebilmesini de üstlendiği farklı fonksiyonlara bağlar. Âşıklar içine doğdukları toplumdan beslendikleri gibi aynı zamanda halkın eğitiminde bir vasıta da olmuşlardır. Resmî eğitim ve öğretim kurumlarının günümüzdeki kadar yaygınlaşmadığı ve günümüzdeki iletişim biçimlerinin gelişmediği dönemlerde “Bu gelenek âşık fasılları ve hikâyeci âşıkların icralarıyla çok kalabalık halk kitlelerini eğitmiş ve onların belirli kültür birikimlerine ulaşmalarını sağlamıştır” (Günay, 2004: 23). Bununla birlikte âşıklar yazılı ve elektronik kültür ortamlarının şekillenmesi ile yeni bağlamlarda geleneksel bilginin yaşatılmasında önemli rol oynamışlardır (Özdemir, 2023: 187-207). Âşıklar hem geçmişle bağ kurmada hem bugünü anlamlı kılmada ve hem de geleceğin inşasında etkin şahsiyetlerdir (Arslan, 2023: 99). Bu rolleri dolayısıyla âşıkların şiirleri üzerinde yapılacak çözümlerler kültürel sürekliliği, değişim ve dönüşümleri anlamada önemlidir.

Âşık Veysel, Osmanlı'nın son dönemlerinde doğmuş, Cumhuriyet'in kuruluşunda ve devamında kültürel değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde ömür sürmüştür. Âşık Veysel'in okuryazar olmamakla beraber ilk yazdığı şiirin yazılı bir kitle iletişim aracı olan gazetede yayımlanması, ilk kurulan İstanbul Radyosunda geleneksel müziğe çok az yer verildiği bir dönemde sesini duyurması ve türkülerini plaklara okuması, köy enstitüleri gibi devrin önemli bir formel eğitim ortamında saz öğretmenliği yapması şiirlerini bu bağlamda dikkate değer bir noktaya taşımaktadır. Her kültürün kelime hazinesi, “insan ile doğal çevresi arasındaki ilişkiyi” yansıtarak yaşam şekline şahitlik eder (Boas, 2008: 110-111). Bunun yanında âşıkların kendi dönemlerinde meydana gelen değişim, dönüşüm ve yenilikleri konu olarak işlemeleri; bu değişim, dönüşüm ve yenilikleri şahsî, toplumsal ve geleneksel yaklaşımlarla değerlendirmiş olmaları² gibi gerekçelerle Âşık Veysel'in şiirlerini de yaşadığı dönemin şahidi olarak görebiliriz. Bu çalışmanın konusu sözlü, yazılı ve elektronik iletişim bağlamında şekillenen kültür ortamlarının ve bu ortamlarla ilgili kavramların Âşık Veysel'in şiirlerinde nasıl yer aldığını görmektir. Âşık Veysel'in şiirlerinde geçen “söz” ve “yazı”, sözlü kültür ve yazılı kültür bağlamında ele alınmıştır. Şiirlerdeki “söz” ve “yazı” ile ilgili söz varlığı tespit edilerek hangi anlam ve bağlamlarda kullanıldığı belirlenmiştir. Bu tespitler yapılırken “söz” ve “yazı” etrafındaki kavramların anlamları ve bu anlamlara yapılan göndermeler dikkate alınmıştır. Çalışmada “söz” ve “yazı”nın doğası, “söz” ve “yazı” ilişkisi ile ilgili şairin algısı tespit edilmiş; sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarına dair Âşık Veysel'in değerlendirmeleri ve bu ortamların şiirlerine nasıl yansıdığı belirlenmiştir. Konuyla ilgili örnekler Doğan Kaya'nın *Âşık Veysel* (2011) adıyla hazırladığı yayından seçilmiştir.

Sözlü Kültür Ortamı ve Âşık Veysel

Âşık Veysel'in şiirlerinin sözlü kültür bağlamını anlamak için öncelikle hayatının ana noktalarına değinmek gerekmektedir. Kaynaklara göre³ 1894'te doğan Veysel küçük yaşta gözlerini kaybetmiş, okuma yazma öğrenememiş, çok istediği hâlde askerlik de yapamamıştır.⁴ İki kere evlenmiş, Sivrialan köyünde tarımla uğraşmış, âşıklık yaparak geçimini kazanmıştır. Seyahatlere çıkmış, köy enstitülerinde saz öğretmenliği yapmış ve 1973'te bu dünyadan göçmüştür. 1931'de düzenlenen *Sivas Âşıklar Bayramı*'na katılmasının ardından dönemin yazılı ve elektronik ortamlarının sağladığı imkânlarla ismi geniş bir alanda duyulmuştur. Cumhuriyet'in onuncu yılı için yazdığı ilk şiiri ve bu şiirin gazetede yayımlanması, radyo programları ve doldurduğu plaklarla Cumhuriyet'in ilk yıllarında aydınların âşıklık geleneğine ilgi göstermelerinde ve geleneğin belirli çevrelerde tanınmasında etkili olduğu söylenebilir. Hayattayken hakkında çekilmeye başlanan film ve yapılan röportajlar, bunların ve çeşitli ses ve görüntü kayıtlarının internet ortamında ulaşılabilir olması, şiir ve bestelerinin günümüz popüler şarkıcıları tarafından yorumlanmaya devam edilmesi

gibi etkenler hem Âşık Veysel'in hem de âşıklık geleneğinin tanınırlığında etkili olmuştur. Yirminci yüzyılın başında aydınlar arasında uyanan “millî heyecan”ın ve millî bir devlet olarak Cumhuriyet'in ilanı ile da şekillenen kültürel atmosferin⁵ etkisiyle Âşık Veysel etrafında bir “anlatı kahramanı”⁶ algısının oluştuğunu söylemek de mümkündür. “Cumhuriyet'in kuruluş döneminin yönlendirici araştırmacılarının, halk kültürünü ulusal kimliğin kaynağı ve yaratıcı gücü olarak” (Oğuz, 2012: 55-56) kabul etmeleri de bunda etkilidir. Âşık Veysel'in âşıklık geleneğinin bir temsilcisi olarak şöhreti Türkiye ile sınırlı kalmamıştır. Kitap basımı, plak sektörü, radyo programlarına katılması, televizyon stüdyosunda bulunması, kendisi adına çekilen “Karanlık Dünyam” filminde görüntülerinin kullanılması ve yaşamından sonra da kaset, CD (Compact Disk) ve dijital içeriklerinin paylaşılması bir imge şahsiyet olarak ulus ötesine taşınmasını sağlamıştır (Fidan, 2023: 6-7). Onun Türk kültürünün bir temsilcisi konumuna geldiğinin son aşamadaki göstergesi ise 2023 yılının vefatının 50. yılı olması hasebiyle UNESCO tarafından “Anma ve Kutlama Yıldönümleri Programı”na⁷ alınmasıdır. Ayrıca 1965'te özel bir kanunla maaş bağlanan Âşık Veysel'e 2022 yılında da “Vefa” dalında “Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü” verilmiş ve 2023 yılının “Âşık Veysel Yılı” olarak Cumhurbaşkanlığı himayelerinde ulusal ve uluslararası etkinliklerle anılması kararlaştırılmıştır.⁸

Âşık Veysel'in doğduğu ve yetiştiği ortam sözlü kültür ortamıdır. O, âşıklık geleneğinin canlı olarak yaşadığı Sivas'ın Emlek yöresinde yetişmiştir (Kaya, 1999). Yetiştigi ortamda âşıklar odalarda, cem evlerinde, düğünlerde önemli bir yer tutmaktadır. Babası, geçimini kazanabileceği bir alan olarak da gördüğünden Veysel'in âşık olmasını istemiştir. Âşık Veysel'in çıraklık olarak niteleyebileceğimiz bir süreçle saz çalmayı ve usta malı söylemeyi öğrendiği hayat hikâyesinden anlaşılmaktadır. Babası Karaca Ahmet'ten ilk öğrendiği Kul Abdal'ın deyişidir. Molla Hüseyin ve Çamşılı Ali Ağa'dan saz öğrenmiştir. Hıdır Dede'nin, Zaralı Kürt Kasım'ın, Ali Özsoy Dede'nin (Kaya, 2011: 37-40) yetişmesinde yeri olduğu gibi dünya görüşünün oluşmasında Bektaşî babalarından Salman Baba'nın etkisi önemlidir. Kültürlenme sürecinin köye gelip giden âşıklar, köydeki âşıklar ve tekke/ocak ortamı⁹ olduğu görülmektedir. Emlek yöresi, âşıklar için önemli bir icra ortamı olan ayin-i cemlerin canlı olduğu bir bölgedir (Kaya, 1999: 7). Veysel, Cumhuriyet'in kuruluşunun 10. yılı için söylediği ilk şiire kadar usta malı söylemiştir.¹⁰

Âşıkların geleneği öğrenmelerinde, yetişmelerinde, belleklerini zenginleştirmelerinde ve sanatlarını icralarında seyahatler önemli yer tutar. Âşık Veysel'in yirmili yaşlarında iyi saz çalan ve usta malı söyleyen biri olarak köyünde ve çevre köylerdeki düğünlerde çalıp söylemeye başladığı, zamanla iki üç aylık sürelerle çevre illerin köylerine de gittiği görülmektedir. Onun tanınması ve sanatını rahatlıkla icra etmesi Ahmet Kutsi Tecer ve arkadaşlarının kurduğu “Halk Şairleri Koruma Derneği”nin 5-7 Kasım 1931'de düzenlediği *Sivas Âşıklar Bayramı* vesilesiyle olmuştur. *Sivas Âşıklar Bayramı*'ndan sonra yakın çevresindeki seyahatleri artmıştır (Kaya, 2011: 40-41). İlk uzun seyahati ise Atatürk'ü görmek arzusuyla çıktığı Ankara seyahatidir. Arkadaşı İbrahim'le (Tutuş) birlikte üç ay süren bu yolculuk neticesinde Ankara'ya ulaşmışlar ancak Atatürk'ü görememişlerdir.¹¹ Cumhuriyet'in onuncu yılı için yazdığı destanın gazetede yayımlanması Âşık Veysel'in tanınırlığını arttırmış, bundan sonra çeşitli vesilelerle pek çok yere gitmiş, gerek gittiği yerlerde gerek kendisini tanıyıp sanatına meraklı olanlarla köyündeki sohbet ortamlarında ve düzenlenen programlarda çalıp söylemiş, bu ortamlarda geçen anekdotlar da çeşitli vesilelerle kayıtlara geçmiştir (Cılga, 2023; Kaya, 2011; Özen, 1998; Şenel, 2022).

Âşık Veysel'in şiirlerinde “söz” ve “sözlü kültür” bağlamında “söz”le ilgili olarak geçen söz varlığı; söz, laf, söylemek, söyletmek, söylenmek, konuşmak, çağırmak, anlatmak, doğru söylemek, atalar sözü, doğru söz, söz sav, boş söz, yalan söz, acı söz, boş laf, kem laf, sözü bir etmek, söz olmak, söz uzatmak, sözü dokunmak, kulak vermek, işitmek olarak görülmektedir.

“Söz” kelimesinin *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*'nden *Güncel Türkçe Sözlük*'te (URL-7), “1. Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi; lakırtı, kal, kavi, kelam, laf. 2. Kelime. 3. Bir konuyu yazılı veya sözlü olarak açıklamaya yarayan kelime dizisi. 4. Kesinlik kazanmayan haber, söylenti. 5. Bir işi yapacağını kesin olarak vadedme. 6. Müzik parçalarının yazılı metni, güfte.” anlamları verilirken *Derleme Sözlüğü*'nde (URL-8) “dedikodu” anlamına da yer verilmiştir.

Şiirlerde geçen “söz” kelimesi daha çok temel anlamında kullanılmıştır. Söz, Veysel’in şiiridir. “Âşık Veysel bunu böyle söyledim / Benden de yadigâr bu kalsın dedim / Sözleri yalan mı dinle efendim / Kürre-i arz doldu hep şanımdan” (101/19)¹² dörtlüğünde görüldüğü üzere “söz” ve “söz söylemek”le kastedilen âşığın söylediği şiirler, söylenmiş sözlerdir. “Uzatma Veysel bu sözü” (31/11), “Veysel bu sözünde var mıdır hata” (35/7), “Söyletme garip Veysel’i” (37/5), “Söyleyim geldi sırası” (40/1), “Ne söylesem deli dedi” (40/2), “Söyle Veysel sözü sana” (51/8), “Veysel sözü beş par’etmez” (87/5), “Veysel sözün bir söz olsun” (100/5), “Sel için söyledim ben bu destanı” (86/5) mısralarında da yapılan göndermeler Veysel’in söylediği şiirlerdir.

Veysel’in sözünün kaynağı Tanrı’dır. Yukarıda da bahsedildiği üzere onun yetişmesinde tekke/ocak ortamı etkilidir. Dolayısıyla şiirlerini tasavvufun yaratılış ve varlık anlayışından da ayrı düşünmemek gerekir.¹³ “Veysel’i söyletir bir büyük kuvvet / Söyleyen ne söyleten ne Tanrı ne” (26/5) diyen Âşık Veysel’de tekke şiirinde gördüğümüz şiirin kaynağının ilahî olduğu anlayışı dikkati çekmektedir. Mecazî veya hakikî sevgili ve sevgiliye duyulan aşk, şiirin önemli kaynaklarından. “Sevgin beni için için söyletir” (123/2) mısraında ise sözün kaynağının aşk olduğu görülmektedir. Bu durumda söylenen de sevgili olacaktır: “Sesin sazda telden aldım haberi” (21/5), “Söyleyeni teller her dem / Kulak versen saza doğru” (161/2).

Âşık Veysel’i hakikî aşktan başka mecazî sevgili de söyletmektedir. “Var mı benim gibi talihi yaver / Her zaman dillerim çağırır yâr yâr / Veysel’i söyleten o oynak dilber” (30/4) diyen âşığın, “Dilim tutulup soramadım yurdunu” (160/5) mısraında da sevgilinin güzelliği karşısında söz söyleyemez hâle geldiği görülmektedir. “Hep sözlerim boş laf oldu” (85/2) mısraındaki gibi bazen sevgili karşısında sözlerin anlamını yitirdiğini de düşünmektedir.

Âşık Veysel’in şiirlerinde “söz”ün vasıfları; doğru, yalan, boş, acı ve kemdir. Söylenen sözün doğru olması Âşık Veysel için önemlidir. “Sözüm gerçek değil yalan” (84/2) diyerek doğruları söylediğini dile getiren Veysel, “Doğrusun söylesem dokunur sözüm” (154/4) mısraında doğru sözlerinin insanları rahatsız ettiğini dile getirmiş; “Yalan söz yapamam usta değilim” (153/4) demiştir. Ancak doğrusunun yanında yalan söz de vardır ve yalan söz dünyadaki çirkinliklerin sebeplerindendir: “Ne zina olurdu ne çapkın evlat / İşte hile sözde yalan olmasa” (13/2).

Veysel bir taraftan doğru söylemenin bir değer olmaktan çıktığını, doğru söze kıymet verilmediğini “Doğru söyleyene diyorlar asi” (18/7), “Doğru söz nasihat duyan kalmadı” (33/2), “Doğru söylen kulak vermez sözüne” (66/6) mısralarıyla dile getirirken diğer taraftan “Her yerde konuşup lehte aleyhte / Kimisi sahtekâr kimisi sahte” (33/3), “Sözü ciddi kalbi beyan kalmadı” (33/5) mısralarıyla da sözüne güvenilmez kişilerden şikâyet etmektedir. “boş söz”, “acı söz” (94/4), “kem laf” (145/6) gibi kullanımlarda “söz”ün diğer vasıfları görülmektedir. Şiirlerde söz bağlamında “söz sav” (7/14), “işitmek” (48/1), “söz uzatmak” (155/1) gibi kavramlar da yer almaktadır.

Veysel’in şiirlerinde “söz” kavramı etrafında nasihat içeren mısralara da rastlanır. Boş sözlerle vakit geçirmemek gerektiğini, söylediği sözlerle uyulması anlamında “Kulak ver sözüme dinle vatandaş / Uyma lâklâk edip gülüşenlere” (27/1) mısraıyla dile getirmiştir.

Yazının kullanılmadığı ya da çok yaygınlaşmadığı devirlerde tecrübe ile elde edilen bilginin saklandığı yer insan hafızası olduğundan yaşlılar ve onların bilgilerinin kalıplaşarak kuşaktan kuşağa aktarıldığı atasözleri çok önemli ve saygın bir yere sahipti. Geçmişten gelen bilgiyi öğrenmenin ve bu bilgi aracılığıyla dünyayı yorumlayabilmenin yolu yaşlılar vasıtasıyla mümkündü (Goody, 2013: 187; Ong, 1999). Yazı yaygınlaştıkça bilginin depolandığı tek yer insan hafızası olmaktan çıkmış, yaşlılara gösterilen saygı da giderek azalmaya başlamıştır. “Ataların sözü geride kaldı” (32/1) mısraında geçmişin hükümlerinin değer kaybettiği, Veysel’in bundan şikâyetçi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴

Âşık Veysel’in şiirlerinde söz, metaforik olarak da ifade edilmiştir. George Lakoff ve Mark Johnson’a göre “bir tür şeyi başka bir şeye göre anlamak ve tecrübe etmek” (2015: 30) olan metaforlar “düşündüklerimizi, duyduklarımızı, söylediklerimizi ve yaptıklarımızı yapılandır[arak]” (Zaltman ve Zaltman, 2018: 13) kavramların anlaşılmasına, anlamın zenginleşmesine yardım eder. Metaforların soyut kavramları anlaşılır kılmak işlevi “söz” gibi soyut bir kavramın somutlaştırılarak anlamının kuvvetlenmesini sağlar. Âşık Veysel’in şiirlerinde sözün “mücevher”, “su” ve “ok” metaforuyla anlatıldığı görülmektedir.

Veysel'in sözü mücevherdir: "Başımdan geçeni bir bir anlattım / Ne yanlış söyledim ne yalan kattım / Veysel der alana mücevher sattım / Bilen alır bilmeyene güç olur" (143/11). Değerli taşların kıymetini mücevherden anlayanlar bilebilir. Veysel, mücevher kıymetindeki sözlerine bilenlerin anlam verebileceğini, aksi taktirde sözlerinin yük olacağını söylemektedir. Burada Veysel, mücevher satan bir kuyumcu, sözleri ise anlayanlar için birer mücevher, anlamayanlar içinse adi taş hükmündedir.

Şu mısralarda ise söz, su metaforuyla anlatılmıştır: "Söyler Veysel sözlerinden vazgeçmez / Bulanık çeşmeden kimse su içmez" (170/7). Çeşme, suyun akışını insan eliyle kontrol altına alan bir yapıdır. Veysel, şiirlerini duru suların aktığı bir çeşme olarak görmüş, şiirlerini oluşturan sözleri duru suya benzetmiştir. Su, hayat kaynağıdır.

Sözle ilgili metaforlardan birinin de "söz söylemek avdır" şeklinde ifade edebileceğimiz kavramsal metafor olduğunu söyleyebiliriz. "Sen bir ceylan olsan ben de bir avcı / Avlasam çöllerde saz ile seni / Bulunmaz dermanı yokdur ilacı / Vursam yaralasan söz ile seni" (50/1) dörtlüğünde Âşık Veysel sevgiliyi ceylana, elinde sazı ile deyiş söyleyen âşığı/kendisini avcıya benzetmiştir. Bu durumda sazın tellerinden sevgili için dillendirilen sözler ceylanı avlamak için atılmış oklardır.

Âşık Veysel'in şiirlerinde sözle ilgili metaforik kullanım bunlarla sınırlı değildir. "Âşık Veysel bunu böyle söyledim / Benden de yadigâr bu kalsın dedim" (101/19) mısralarında hatıra; "Veysel sözü beş par'etmez" (87/5) mısramda ise alınıp satılır bir meta, "Söyleyip ismini düşürmem dile" (54/4) mısramda somut bir varlık olarak söz nesneleştirilmiştir.

Veysel, hayatındaki zorlukların sebebinin "Talih çile kader sözü bir etmiş / Her nereye gitsem gezer peşimde" (17/1) diyerek kişileştirdiği talih, çile ve kaderin ağız birliği edip peşini bırakmalarına bağlar.¹⁵

Ses, sözü de içeren hâliyle de kullanılmıştır: "Bir hazin ses şafaklara seslenir / Neler duymaz bad-ı saba o sestem" (102/3) mısralarında bād-ı saba kendisine ulaşan sesi duyan ve anlamlandıran bir kişi olarak düşünülmüştür. Bu mısralarda bād-ı saba, sözü bir yerden başka bir yere ulaştıran kişidir aynı zamanda. "Bizim ele selâm söylen turnalar" (104/5) mısramda ise sözün, bazen memlekete bazen sevgiliye, bād-ı sabadan başka turnalarla da ulaştırıldığı görülür.

Söz; dilden kulağa, kulaktan dile nakledilerek yayılır. Sesin söze dönüşüp dil aracılığı ile yayılması; adı söylenmek, söz olmak, kulak vermek, haber almak, konuşmak, işitmek gibi sözlü iletişim biçiminin kavramları içinde değerlendirebileceğimiz ifadelerle dile getirilmiştir. Düşünce ve duyguların sözlü olarak aktarılması anlamında konuşmak iki yerde sevgili ile ve gönül ile konuşmak şeklinde karşımıza çıkar. "Ben o yâr ile konuştum" (93/1), "Gönül senin ile gel konuşalım" (109/1) mısralarında konuşmak, sözlü iletişim kurmaktır.

"Muhitime örnek olsun maksadım / Sevinir evlâdım söylenir adım" (121/2) mısralarında âşık, bir rol model olarak adının anılmasını istemektedir. "Sen eyledin beni dillere destan" (1/4) ve "Memlekete destan oldum" (44/1) mısralarında sözlü geleneğin uzun bir anlatı türü olan "destan"ın söz bağlamında kazandığı anlam "anlata anlata bitirememek"tir.

Söz ile bilgi aktarılır. "Sesin sazda telden aldım haberi" (21/5) mısramda âşık sözlerini sazı aracılığıyla dile getirdiğinden saz, haberci konumundadır ve sevgiliden haber vermektedir. Söz, işitilen bir şey olduğundan ancak kulak verilerek duyulabilir: "Söyler seni teller her dem / Kulak versen saza doğru" (161/2). "Yâr ile buluşsak bir تنها yerde / Duyar irakipler söz olur gider" (128/2), "Söyleme kime oldun âşık" (110/3) mısralarında ise bilinmesi istenmeyen durumların duyulması söz konusudur.

Âşık Veysel'in şiirlerinden yola çıkarak dönemin ve geleneğin sözlü kültür ortamı mekânlarına ve bu mekânlardaki icra bağlamlarına, sohbet ve eğlence meclislerine dair fikir de edinilmektedir. Şiirlerde; pınar (131/1), subaşı (169/6), tarla, harman (129/7) ve yayla (169/5) gibi açık mekânlar; oda (169/5), cami, tekke, asitane (55/7) gibi kapalı mekânlar; bayram, düğün ve çeşitli vesilelerle bir araya gelinen toplanmalar (169/4) tespit edilmiştir. Bu ortamlarda bağlama göre türküler söylendiği (169); sazlar çalındığı (62/1); sohbetler edildiği (71/1), (164/3); sohbetlerde nasihatler verildiği (67/1) görülmektedir. Şiirlerde "sohbet etmek" (145/5), "ses vermek" (146/1) gibi sözlü kültür ortamını çağrıştıran kullanımlar söz konusudur. Bu sohbet ortamlarının geleneksel

yapısından uzaklaşmaya başladığı da, “Ne nasihat duyduk ne öğüt aldık / Sohbet belli değil söz belli değil” (67/1) mısralarından yola çıkılarak söylenebilir. Cami, tekke, asitane gibi mekânlar ise “Hakk’ın evi” olarak ifade edilmekte, “Ah çekeriz yana yana” (55/7) denilerek kendilerine has bağlamlarıyla yer almaktadır.

Sözlü kültürde önemli yere sahip olan icrada diyalog âşıklık geleneğinin değişmeyen unsurlarından biri (Yücel Çetin, 2011: 58) olarak değerlendirilmektedir. Âşık Veysel, “Başından geçeni sen söyle gönül” (58/4) diyerek kendinden tecrit ettiği gönlü hem somutlaştırmış hem kişileştirmiştir. Gönül ve âşık sohbet eden iki kişi gibi düşünülmüştür. Şiirlerde “ey Veysel” (116/8), (142/5), “Ey dünya” (142/2); “dediler” (129), (130), (131/3); “hatır sormak” (58/3) gibi sözlü iletişime has diyalog ve hitap ifadeleri de kullanılmıştır.

Sözlü kültür ortamının en önemli icracısı konumunda olan âşıkların sözleri yüzlerce yıllık birikimin hikmetlerini bugüne aktarırken âşıklar gelenek taşıyıcısı konumundadır. Bununla birlikte Veysel’e göre, tevriyeli olarak kullandığı âşıklar çoğalmış ancak sözlerinin içi boşalmıştır. Veysel bu nitelikteki şiirleri; “Âşıklar çoğaldı sadık az kaldı / Fikreyle ey Veysel ne zaman geldi / Şiirde ne özet ne bir öz kaldı / Savurur tanesiz saman âşıklar” (116/8) dördlüğünde ifade ettiği gibi samana benzetmiştir. Bu ifadeler aynı zamanda sözün değerinin azaldığının da göstergesidir.

Yazılı Kültür Ortamı ve Âşık Veysel

Âşık Veysel; doğduğu ve yetişme sürecinin geçtiği devirde körler okulunun bulunmaması sebebiyle okuma yazma öğrenememiş, namaz surelerini köy imamının odasına giden yaşlılarından kulaktan bellemişti (Kaya, 2011: 21-23). Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Hz. Ali cenkleri, Karacaoğlan, Pir Sultan, Yunus Emre gibi odalarda okunan veya doğrudan kendisine okunan (Kaya, 2022: 21; Öz, 2008: 28) kitaplar aracılığıyla yazılı kültür kaynaklarından beslenmiştir.

Âşık Veysel’in ilk şiiriyle yazılı kültür ortamına dâhil olduğu görülmektedir. Cumhuriyet’in onuncu yılı dolayısıyla düzenlenen şiir yarışması için Nahiye Müdürü Ali Rıza Bey tarafından kendinden şiir yazması istenince bir destan yazar. Ali Rıza Bey’in çok beğenip Ankara’ya gönderdiği bu şiir Âşık Veysel’in yazdığı ilk şiirdir. Veysel, yazdığı destanı Atatürk’ün huzurunda okumak için arkadaşı ile Ankara’ya gider. Atatürk’ün huzuruna çıkmaları mümkün olmayınca *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin idarehanesine varırlar. Falih Rıfkı Atay destanı beğenince gazetede Âşık Veysel’in fotoğrafıyla birlikte yayımlar (Bekki, 2021: 33-36; Cömert, 2022: 376; Kaya, 2011: 43-44; Yıldırım, 2023: 108-109). Veysel’in yazılı kültür ortamına dâhil edilme süreci de böylece başlamış olur. Bu durum bir şiirin gazetede yayımlanmasından daha fazlasını ifade etmektedir. Devrin halk edebiyatına yönelik havasının ve bir kitle iletişim aracı olan gazetenin sağladığı imkânla Âşık Veysel’in tanınırlığı artacak ve ilgiler Âşık Veysel’e yönelmeye başlayacaktır.

Bu çerçevede Âşık Veysel’in şiirlerinin kitap aracılığıyla okurlara ulaştırılmasından da bahsetmek gerekir. *Âşık Veysel Değişler* başlığıyla 1944’te ilk yayımlanan kitabının ardından 1949’da *Sazımdan Sesler*, 1954’te *Âşık Veysel Hayatı ve Şiirleri* ve 1970’te *Dostlar Beni Hatırlasın* basılmıştır (Bekki, 2021: 52-58). Âşık Veysel’in şiirleri hayattayken kitaplaştırılıp yazıyla tespit edilmiş görünmekle birlikte son yapılan çalışmalar, aile mensuplarınca ifade edilenler¹⁶ ve şiirlerini yazıya geçirme biçimi dikkate alındığında şiirlerin tamamına dair bir rakam vermek zor görünmektedir. 1944’te çıkan ilk şiir kitabı *Âşık Veysel Değişler*’de otuz şiir bulunurken Ümit Yaşar Oğuzcan’ın 1970’te hazırladığı yayında yüz elli beş şiir (Oğuzcan, 1991) görünmektedir. Doğan Kaya’nın yayınında (2011) şiir sayısı yüz seksendir. Âşık Veysel, içine doğan şiirleri tekrar ederek aklında tutmaya çalıştığını ve deftere yazdığını, bazı şiirlerinin ise kaybolduğunu söylemiştir (Kaya, 2011: 45). Netice itibarıyla yazılı kültür ortamı bir taraftan şiirleri kayıt altına almış diğer taraftan şiirlerin çeşitlenmesine yol açmıştır.

Âşık Veysel bir mısra da “Güzel yazmışsın şiiri” (84/1) diyerek şiiri yazılan bir şey olarak ifade eder. Şiirlerinde “yazı” ve “yazılı kültür” bağlamında yazı, yazmak, okumak; yazılı metin çeşitleri kitap, mektup, arzuhal, senet, gazete; yazı araçları kalem, kâğıt, defter; mühür; yazılı kültür ortamının mekânları okul/mektep, enstitü, halkevi; bu ortamın tipleri olarak da öğretmen/hoca, kâtip, şair ve postacı ile karşılaşmaktadır.

İletişim tarihinde yazının yaygınlaşmasıyla sözün güvenilirliğini yitirdiği veya sözün güvenini yitirmesinin yazının yaygınlaşmasında etkili olduğu söylenebilir. Bu süreci Âşık Veysel'de de tespit etmek mümkündür. Ona göre hile ve yalana başvurulmasaydı senete ihtiyaç olmazdı: “İstemezdi alış verişte senet/.../İşte hile sözde yalan olmasa” (13/2). Söze ve sözlü olana duyulan güvensizlik sebebiyle alışverişte yazılı belge talep edilmeye başlanması sözlü kültürün doğasıyla ilgilidir. Yazı belgelenebilirken, söz belgelenebilir bir şey değildir. Sözlü olanın bağlama göre değişmesi ve yazı gibi somut bir delilinin olmaması zaman zaman olumsuzluklara yol açmaktadır. Bununla birlikte yazının da gerçeği çarpıttığı, yazıya da tam güvenin mümkün olmadığı görülmektedir. Üstelik bir kitle iletişim aracı olarak gazete “haberi/bilgiyi” büyük kalabalıklara ulaştırmada sözden daha etkilidir. Bir hastalığı sebebiyle felç olduğunu söyleyenler için yazdığı şiirde, “Yazanın suçu yok yazdıran hain” (153/3) dediği mısırda yazının söz temelini görmek de mümkündür. Sözden sonra şekillenen yazılı iletişim biçimini yönlendiren “söz”dür.

“Veysel bu sevdadan vazgeç dediler / Olup bitenleri yaz geç dediler” (94/4) mısraları yazının doğasına dair çıkarımda bulunabileceğimiz mısralardandır. Yazıp geçmek, geçicilik; konuşmak, süreklilik ifade etmektedir. Yazı sabitleyerek dondurur, yazılan yazı bir kenara kaldırılır; söz ise bilgiyi güncelleyerek canlı tutar.

Yazma eyleminin metaforik kullanımları da söz konusudur. “Veysel'in derdini yazmışlar başta” (54/5) mısırda “yazı, kaderdir” metaforu görülür. Söz alanına dâhil olan “kader”in, yazmakla ifade edilmesi yazının insan zihninde meydana getirdiği değişikliği göstermektedir.¹⁷

Yazılı kültür ortamında “okumak”, yazılı bir metni çözümlmek ve öğrenim görmek anlamlarına gelir. “Kim okurdu kim yazardı / Bu düğümü kim çözerdi” (12/3) mısralarında okuyup yazma; anlamak, idrak etmektir. Okuma; Veysel'in şiirlerinde yüzünden okuma, sessiz okuma, sesli okuma ve ezberden okuma anlamlarında kullanılmıştır. “Kalem olup her lisandan okuyor” (113/6) mısırda okuma, bir kitabı açıp harflerin, kelimelerin anlamlarını çözümleme şeklinde “yüzünden okumak” iken “Veysel Şatır beyan eder derdini / Terk edemem ezberimi virdimi” (160/5) mısralarında okuma, yazılı metne bakmadan metni hafızadan tekrar etmektir.

Okumak; tahsil görmek anlamına gelmek üzere de kullanılmış, insan olmanın yolu okumada görülmüş, kız erkek ayrımı yapmadan okutmanın gerekliliği, maddi imkânı olmayanların desteklenmesi dile getirilmiştir: “Çalıştır oğlunu kızını okut / İnsan olmak için okumak gerek” (62/4), “Okuttu öğretti büyüttü anam” (72/7), “Ver mektebe okutsunlar oğlunu” (103/2), “Destekle fakiri okut yetimi” (150/5) mısralarında bilgi öğrenme mekânı okullardır. Âşık Veysel'in okul üzerine müstakil şiirleri de vardır (69, 140). Bununla beraber onun şiirlerinde okumak/öğrenim görmek ne kadar önemli olsa da âlim olmak için okullarda öğrenim görmek yeterli değildir: “Cahil okur amma âlim olamaz / Kâmillik ilmini herkes bilemez” (133/4). Okumak, anlama ve kavrama eylemine dayanır. Dolayısıyla Âşık Veysel'e göre çevresini okumayı bilen gafletten uyanabilir. “Diyorlar ki dünya evvel su imiş / Oku anla dünya nedir ne imiş” (150/8) mısralarında okuma eylemi, dünyanın yaratılışına dair sözlü gelenekte anlatılagelenlerdir. Şiirlerde hoca (öğretmen), “Hocaları dersin vermiş okutmuş / Var olsun bu gençler duyduğun tutmuş” (118/4) mısralarında geçer.

Kitap, mektup, arzuhal, senet ve gazeteyi yazılı metin çeşitleri; kalem, kâğıt, defter ve mührü ise yazı araçları olarak kullanmıştır. Yazılı kültürün en önemli nesnesi kitaptır. Türk kültüründe el yazması devrinde kitap denildiğinde ilk akla gelen *Kur'an-ı Kerim* olmuştur. Bu durum kitaba ulaşımın zorluğuyla ve *Kur'an*'ın daha çok çoğaltılıp herkes tarafından sahip olunmak istenen kutsal kitap oluşuyla ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla “okuma” fiiliyle kastedilen de genellikle *Kur'an* okuma anlamına gelmiştir. “Kitabın sözüne uyan kalmadı” (33/3) mısırda kastedilen *Kur'an*'dır. Bu mısırda dikkati çeken yazılı kültür ve sözlü kültür kavramları olarak “kitap” ve “söz”ün bir arada kullanılmasıdır. Söz burada “Tanrı kelamı”dır. Bununla birlikte bu mısırda söz, yazılı metni karşılayacak bir anlama da sahiptir.¹⁸

Kutsal kitap bağlamında karşımıza çıkan “Kur'an'a bak İncil'e bak / Dört kitabın dördü de Hak” (40/3) mısralarıyla “Yok imiş kitabı mezhebi dini” (56/5) mısralarında kutsal kitapların dinî, ahlakî ve toplumsal kurallar koyduğu; kitapsız olmanın ise tam karşıtı anlama geldiği anlaşılmaktadır. İnançsız olmanın “kitapsız”lıkla ifade edilmesi yazının sözlü bilinci değiştirdiğinin bir başka göstergesidir. “Kitaplar yazılmış nasihat dolu” (170/6) mısırda kutsal kitaplar dışındaki

kitapların da doğruları bildiren bir araç olma vasfıyla kullanıldığı görülmektedir.

“Selâm yaz dostlara mektup dolusu” (29/1) mısraında mektup; dostlara, sevgiliye selam ulaştırma aracıdır. Sözlü kültür ortamında iletişimi başlatan selamlaşma, yazılı kültürün haberleşme aracı mektubun da yazıya dökülen ilk cümleleri olarak iletişimi başlatmaktadır.¹⁹ Özellikle “halk mektupları” denilen mektuplar bu manada yazılı anlatımla sözlü anlatımın buluşma alanıdır. “Al kâtip kalemi yaz bu selâmı / Mektup yâre selâmımı ulaştır” (136/1) mısralarında ise yazılı kültür ortamında sanatını icra eden âşık artık bâd-ı sabadan değil “kâtip, kalem ve mektup”tan medet ummaktadır.

“Yüce dağlar birbirine göz eder / Rüzgâr ile mektuplaşır naz eder” (115/4) mısralarında dağ rüzgâr ilişkisi, sevgili-âşık ve mektup ilişkisiyle anlatılmaktadır. Dağlar, âşık ve sevgili; rüzgâr, postacı olarak kişileştirilmiştir. Rüzgâr, gelenekte sevgiliye âşıktan selam götüren haberciyken; Âşık Veysel rüzgârı yazılı kültürün alanına dâhil edip mektup taşıyan postacı olarak kişileştirmiştir.

“Gönüle hasret göze yol yaman / Veysel’i söyler bir kaşı keman / Mektup ile konuşalım bir zaman / Mektup yâre selâmımı ulaştır” (136/5) dörtlüğünde geçen “söylemek” ve “konuşmak” ifadelerinin her ikisi de sözlü icra bağlamına has kavramlardır. Âşığı, “bir kaşı keman” a duyduğu hasret söyletmektedir ve “söylemek”te irade dışılık söz konusudur. Âşığın “söylemesi” tek taraflıdır. “Konuşmak” eyleminde ise karşılıklı ve bilinçli olma hâli vardır. Burada mektuplaşarak yazıyla gerçekleştirilen konuşmak bilinçli bir eylemdir. Jack Goody, söz ile yazı arasındaki farkı; ilkinin irticalen gerçekleşmesi, yazının ise “düşünce ve tefekkür” ihtiva etmesi (2017: 68) olarak görür. Louis Lavelle ise sözün “esin”in, yazının “düşünme”nin buyruğunda olduğunu söyler (2021: 73). Burada yazılı kültür kavram alanıyla sözlü kültürün kavramlarının birlikteliği dikkat çekmektedir.

“Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yârdan” başlıklı beş dörtlükten oluşan şiir; memleketteki sevgiliden, gurbetteki âşığa gelen bir mektup üzerinedir. Bu şiirde mektup, sözle yazının birbirini tamamladığı bir alan olarak karşımıza çıkar. Birinci, ikinci ve beşinci dörtlüklerde mektup, memlekette olup bitenleri ve sevgilinin âşığı beklemekte olduğu haberini vermektedir. Üçüncü dörtlükteki “Benek benek mektuptadır nişanı / Gözyaşım mektupta pul deyi yazmış” (152/3) mısralarında sevgilinin içinde bulunduğu durumu anlatmaya yazının “gücü”nün yetmediği görülmektedir.²⁰ Sevgilinin kâğıda damlayan gözyaşları içinde bulunduğu durumun delili olarak mektupla âşığa ulaşmıştır. Söz burada yazıya değil sembole/nişana dönüşmüş; âşık, orijinal bir benzetme yaparak gözyaşlarını pula benzetmiştir. Pul, mektubun adrese ulaşması için ödenen bedeldir. Gözyaşları da mektubun sevgiliye ulaşması için ödenen bedel olarak görülmüştür. Burada, süs olarak kullanılan pul da akla gelebilir. Gözyaşları, şekil ve renk itibarıyla işlemelerdeki/oyalardaki parlak, ince metal pullara benzetilmiştir. Âşık, pulu her iki anlama gelecek şekilde benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Pulun bu kullanımında da hem yazılı hem sözlü iletişim biçiminin etkisi görülmektedir. Yazılan mektupları dağıtan da “posta”dır: “Haber dağıtamam posta değilim” (153/4) mısraında da yazının haberle ilişkisi dikkat çekmektedir. Artık haberin/bilginin yazıyla/mektupla iletilmesi yaygınlaşmıştır.

Dördüncü dörtlükte geçen “Yâr mendil göndermiş yadigâr deyi / Gözünün yaşını sil deyi yazmış” (152/4) mısralarında da anlam, söz ve yazının birbirini tamamlamasıyla oluşmuştur. Sevgilinin gözyaşlarıyla ıslanmış mektubunu okuyan âşık gözyaşı dökmeye başlayacaktır. Sevgili bunun için önlem almış, mektupla birlikte bir de mendil göndermiştir. Sözlü iletişim ortamında mendil, sevgiliden bir nişandır. Sevgiliden âşığa giden mendil, sevgilinin gönlünün âşıқта olduğunu gösterir. Sözlü kültürün haberleşme aracı mendille yazılı kültürün haberleşme aracı mektup bir araya gelmiş, yazıyla ifade edilemeyen sembolik anlam mendile yüklenmiştir.

Şiirlerde karşımıza çıkan bir başka yazılı iletişim türü arzuhal/dilekçedir. Resmi makamlarla iletişim kurmak için kâtipler tarafından kaleme alınan “arzuhal” aynı zamanda âşığın kul/köle, sevgilinin sultan/padişah olduğu değerler dünyasında âşığın içinde bulunduğu hâli sevgiliye arz edeceği yazılı bir belgedir. Çünkü âşık/kul, padişahın huzuruna doğrudan çıkamaz, çıksa konuşamaz. Bu durumda sözün yerini yazı alır. Âşık Veysel’in “Mevlana’yı Ziyaret” şiirinde söylediği “Sana sundum arzuhalim / Size ayan benim halim” (9/5) mısralarında sultanın, kendisine yazılan dilekçe vasıtasıyla kulun içinde bulunduğu durumdan haberdar edildiği görülmektedir. “Hacı Bektaş” şiirinde de “Bir arzuhal sundum Gani Hünkâr’e / Keremin ihsanını bol Hacı Bektaş” (149/5) diyen âşık, içinde bulunduğu derdin çaresini bir arzuhal/dilekçeyle talep etmektedir.

Âşıkların önemli işlevlerinden biri, gazetenin yaygınlaşmasına kadar geçen zaman içinde haber taşıma işleviydi.²¹ Osmanlı coğrafyasında 19. yüzyılın başlarından itibaren görülmeye başlanan gazete Âşık Veysel'in eser verdiği yıllarda önemli bir haberleşme vasıtası hâline gelmişti. 4 Nisan 1953'te batan "Dumlupınar Denizaltısı" için söylediği şiirde "Bütün gazeteler hep yazar oldu" (34/3) mısraında gazetenin bu işlevi görülmektedir.

Alışverişi güvence altına almak için imzalanan yazılı belge olarak senet de yazılı kültürün ürettiği bir araç olarak "İstemezdi alış verişte senet/.../İşte hile sözde yalan olmasa" (13/2) dörtlüğünde kullanılmıştır. Yazının başlangıçtaki en önemli işlevinin belge düzenlemek olduğunu söylenebilir (Goody, 2001; Kramer, 1999; Ong, 1999). Bu da söze güvenin azaldığını ve yazının söz karşısında üstün tutulduğunu göstermektedir.

Veysel'in şiirlerinde kalem, "yazı yazma aracı" ve "yazı" anlamlarında kullanılmış, ağaçla ilgili şiirde "Kalem olup her lisandan okuyor" (113/6) mısraıyla ağacın kalemin malzemesi olmasına dikkat çekilmiştir. "Orman" adlı bir başka şiirinde de "Kalem kâğıt neler yazar / Ormandaki varlığa bak" (57/12) mısralarında ağacın kâğıt ve kalem üretiminin ana malzemesi olmasına işaret vardır. Dedim-delili şiir türüne örnek olarak gösterebileceğimiz "Dumlu Dağı" şiirinde geçen "Kalem verin dertlerimi yazayım" (39/8) mısraında kalem yazı yazma aracıdır. "Tabirin sığmaz kaleme" (12/2) mısraında ise her ne kadar araç olarak görünse de kalemle aynı zamanda "yazı" kastedilmektedir.

"Kırpikler ok kaşlar kalem / Bu sinemi deler gider" (126/3) mısralarında kalem, şekli itibariyle benzetme unsuru olarak gelenekteki "kalem kaş" tabiriyle yer alır. "Böyle emretmiş yaradan / Sen kalemsin ben uç muyum" (95/4) mısralarında kalemle ucu arasındaki etken ve edilgen ilişki metaforik olarak karşılaştırma amacıyla kullanılmıştır.

"Levh-i kalem kara yazmış yazımı" (163/3) mısraında kaleme atfedilen kutsallık ile karşılaşırız. Varlık âlemi hakkındaki bütün bilginin yazılı olduğuna inanılan levhimahfuzu yazan kalem de kutsaldır.²² Kalemin kutsallığına dair hadisler vardır (Yavuz, 2001: 244). Kalemin Tanrı'nın yarattığı ilk nesne olarak kabul edildiğini gösteren hadis "Allah önce kalemi yarattı ve yaz buyurdu" (Koçak, 2014: 306) hadisidir. İnsan kaderiyle kalem arasında kurulan ilişki "Tecellim tersine çalmış kalemi / Önünden gülmeyen sonra güle mi" (17/6), "Tecellinin ters kalemi / Bana dar etti âlemi" (80/2), "Kalemi kırılışın bunu yazanın / Böyle söyler derdi bitmez ozanın / Çağır bağır emir onun saz onun / Yazan kâtip böyle yazmış fermanı" (38/2) mısralarında da görülmektedir.

"Yetmiş altı yıldır alır satarım / Bakmadım deftere kâr belli değil" (66/1) mısralarında gelir giderin kaydının tutulduğu bir belge olarak defter karşımıza çıkar. Âşık yetmiş altı yıllık ömrünü, gelir giderin tutulduğu hesap defterine benzetir. Burada yazının hesap tutma ihtiyacını karşılama işlevi söz konusudur. Kayıt tutmaya yaradığından yazının icadı ticarî işlemleri kolaylaştırmıştır. Dünyanın geçiciliğine dair şiirinde ise "Süleyman mührünü kime bıraktı" (97/3) mısra ile Hz. Süleyman'a telmihte bulunurken mecazen yetki, kudret anlamına gelen mühür kullanılmıştır.

Âşık Veysel'in şiirlerinde Cumhuriyet Türkiye'sinin okul, enstitü, halkevi gibi eğitim öğretim kurumları kendine yer bulmuştur. Okulu medeniyetin kaynağı (140/1), ilim deryası (140/7) olarak gören Veysel'in "Okul" (69, 140) başlıklı iki şiiri bulunmaktadır. Ona göre ilerlemenin yolu mektepten geçer ve "Yaptır mektebini yükselt köyünü" (103/3) der. Veysel, cinsiyet ayrımı gözetmeden okulu meslek öğrenilecek yer ve irfan yuvası olarak görür ve şöyle söyler: "Yürü yavrum okuluna / Altın bilezik koluna / Hem kızına hem oğluna / İlim irfan yuvasıdır" (140/3). Vatani kalkındırmanın yolu çok okul ve fabrika kurmaktan geçer: "El birlikte çalışalım vatana / Çok okul fabrika kuralım kardaş" (148/2).

Âşık Veysel'in hayatında köy enstitüleri önemli bir yer tutar. Devrinde görme engelliler için okulların bulunmaması sebebiyle formel eğitim süreçlerine dâhil olamayan Veysel, 1941-1946 yılları arasında Adapazarı Arifiye, Ankara Hasanoğlan, Eskişehir Çifteler, Kastamonu Göl, Sivas Yıldızeli Pamukpınar ve Samsun Ladik Akpınar köy enstitülerinde usta öğretici olarak bağlama-türkü öğretmenliği yapmıştır (Tan, 2022: 135-137). Veysel'in enstitüleri bir yuva olarak gördüğü "Ayrılmazdım enstitüden yuvadan" (122/1) mısraından yola çıkarak söylenilebilir. Enstitüler, Âşık Veysel'in yurt çapında tanınmasında önemli bir yere sahip olmasının yanında şiirlerinin muhtevasına da tesir etmiştir (Özen, 1998: 56-62). "Köy Enstitülerine" (118) başlıklı bir şiiri bulunmaktadır. Görev yaptığı enstitülerin izlerini "Enstitü mektebi Hasanoğlan'dan / Sanki ayırdılar cesedi candan"

(82/2); “Mahmudiye Hamidiye Çifteler / Enstitü köylere yapacak neler” (118/2) mısralarında görmek mümkündür. Bir vesileyle uğradığı okullar da şiirlerinde (74) geçer. Veysel okullardaki öğretmenleri rehber olarak görür: “Öğretmenler iz gösterir yol yapar” (118/6).

Cumhuriyet döneminin yarattığı informal bir eğitim ortamı olan halkevleri okuyup yazılan yerler olarak, “Çalışmalı okumalı yazmalı / Atatürk sözü var Halkevlerinde” (20/4) şeklinde yer almakta; “Halkevi” (20, 55) başlıklı iki şiiri bulunmaktadır.

Okuryazarlık oranının düşük olduğu, herkesin yazmayı bilmediği dönemlerde kâtipler yazılı kültür bağlamının bir tipi olarak Âşık Veysel’in şiirlerinde görülmektedir. “Al kâtip kalemi yaz bu selâmı / Mektup yâre selâmımı ulaştır” (136/1) mısralarından da anlaşıldığı üzere kâtipler âşıkların mektuplarını yazarak sevgiliyle âşık arasındaki haberleşmeyi sağlayan üçüncü kişileri aradan kaldırmış, âşık yazı aracılığıyla doğrudan sevgiliye hitap etme imkânına kavuşmuştur. “Yazan kâtip böyle yazmış fermanı” (38/2) mısraında ise âşık sözlerini kaderini yazana yöneltmiştir.

Yazının yaygınlaşması, bilimsel bilginin ilerlemesiyle sözlü kültürün değerlerinin [efsane] yerini yazılı kültürün değerleri [bilimsel bilgi] almıştır. Dünyanın yaratılışına dair sözlü gelenekte Veysel’e kadar ulaşan mitik bilgi; “Bırak sar’öküzü varsın yayılsın” (150/2), “Diyorlar ki dünya evvel su imiş” (150/8) devrin bilimsel bilgisiyle anlaşılmalıdır: “Set çekme gözlere herkes ayılsın” (150/2), “Diyorlar ki dünya evvel su imiş / Oku anla dünya nedir ne imiş / Yükselenler bilgi ile büyümüş / Uyan bu gafletten uyuma yurttas” (150/8) diyen Veysel’e göre bilimsel bilgi sayesinde olağanüstü kabul edilen olaylar anlaşılır olmuştur. “Fen çok büyük kerameti yuduyor” (150/11) mısraı sözlü bilginin (efsane) yerine yazının (bilimsel bilginin) geçtiğini ifade etmektedir.

Elektronik Kültür Ortamı ve Âşık Veysel

Sözlü ve yazılı kültür ortamlarından sonra ve bu kültür ortamlarının birikimleri üzerine teknolojideki gelişmelere bağlı olarak şekillenen elektronik kültür ortamının âşıklık geleneği üzerindeki en önemli etkisinin âşıkla dinleyicisinin aynı mekânı paylaşma zorunluluğunu ortadan kaldırmak ve âşığın deyişlerinin muhtevasını genişletmek olduğu söylenebilir. Nebi Özdemir’e göre “1940’lara kadar yerel bellek ve gündemle yetinen âşıklar, uluslar arası ve ulusal olaylar ve kişilerle ilgili deyişler söylemeye başlamışlardır” (2008: 140). Elektronik kültürün icracı ve dinleyicinin aynı mekânda bulunma zorunluluğunu kaldıran ortamları bir taraftan âşıklık geleneğinde değişmeye sebep olurken diğer taraftan geleneğin devamına da imkân sağlamıştır.²³ Yaşadığı yıllar göz önünde bulundurulduğunda Âşık Veysel’in elektronik kültür ortamıyla teması radyo, plak, sinema ve televizyon aracılığıyla olmuştur. Âşık Veysel’in hayatı, medya ile âşıklık geleneği arasındaki ilişki bağlamında dikkate değerdir. Özdemir’in ifadesiyle, “Radyo, televizyon ve sinema kapsamında Âşık Veysel, geleneğin en popüler âşığıdır” (2017: 156). Veysel, üst başlıkta bahsi geçen gazetede destanının basılması ve şiir kitaplarının yayımlanması dâhil, çağın bütün kültür endüstrisi araçlarında şiiri, sesi ve görüntüsüyle ilk kez rol almış bir âşıktır (Fidan, 2017).

Âşık Veysel, Osman Pehlivan’dan sonra ilk kurulan İstanbul radyosunda 1934-1935 yıllarında sesini duyuran geleneksel müziğin temsilcisidir (Fidan, 2017: 61-65; Bekki, 2021: 39-43). Ankara Radyosunda ilk yer alışı ise 1939’dur (Şenel ve Kaya, 2022: 185-186). En eski plak kayıtları 1936 yılına ait olan (Dökmetaş ve Şenel, 2022: 294) Âşık Veysel’in ses kayıtları en çok vefatından sonraki kaset/teyp döneminde yayımlanıp yaygınlaşmıştır. 1990’larda yaygınlaşan CD’lerde ise daha az yayın söz konusudur. Ankara Devlet Konservatuarı, Millî Kütüphane ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun derleme kayıtları da (Dökmetaş ve Şenel, 2022: 308, 316, 318) elektronik ortam kayıtlarındandır.

Âşık Veysel’in şiirlerinde elektronik kültür; radyo, telgraf, telefon, sinema, film ile az da olsa yer alır. Bu kavramların geçtiği mısralarda hem bunlara karşı duyulan hayranlık hem hayatımızda yarattıkları değişim hissedilir. Sözlü kültür insanını hayrete düşüren radyo Veysel’e göre bir makine olarak bilimin neticesidir: “Radiyo hayrete düşürdü beni / Her dilden biliyor yok amma canı / İlim akıl fikir yaratmış bunu / Lâmbası dalgası dedi ki okul” (69/6).

Yeni teknolojilerin gelişmesi bilgi kaynağını da değiştirmiş, “Bir süre önceye kadar âşığın bilgilendirmesini doğru ve güvenilir sayan sözlü kültür toplumu, kısa süre sonra kitle iletişim araçlarına bağlanmıştır.” (Özdemir, 2017: 151). Veysel’de bunun izi “İradyo denilen milletin malı /

Neşriyatlar tarafsızca olmalı” (2/3) mısralarında karşımıza çıkar. “Telgraf telefon mektup gelince / Sivas halkı gelip gönlüm alınca / Veysel ağırların geri kalınca / Selâm yaz dostlara unutmaya dediler” (130/6) dördlüğünde ise yüz yüze görüşmenin, mektuplaşmanın yanında telgraf ve telefon elektronik ortamın iletişim kurmayı sağlayan araçları olarak görülür.

Hayatı hakkında henüz yaşıyorken film de çekilen Veysel'in bir şiirinde sinema ve film benzetme unsuru olarak kendisine yer bulmuştur. “Felek çeviriyor film / İşte büyük bir sinema” (6/3) mısralarında gelenekte insanın kaderinin felek tarafından şekillendiği kabulünün bir kurgu olan filme benzetilerek anlatıldığı görülür. Bu kullanım, âşıkların geleneksel kalıpları yeni unsurlar kullanarak anlatmaya başladıklarının bir örneği olarak verilebilir. “Şaşar Veysel bu ne hâldir / Hakikat de hep hayâldir / Hayat filme misâldir / İşler güçler hep sinema” (6/4) dördlüğünde ise hayatın bir yansıma, gölge, hayâl olduğu geleneksel kabulü filme benzetilerek anlatılmıştır.

Teknolojideki gelişmeler ulaşımın biçim ve seyrini de değiştirmiş, ulaşımı hızlandırıp kolaylaştırmış, Veysel'in deyişiyle “dünyayı daraltmış”tır (66/1). Daralan dünya “Avrupa Asya ayrı bir kıta / Bir yıllık yol idi deveye ata / Uçaklar sığdırdı beş on saate / Daha neler çıkar dur belli değil” (66/3) mısralarında kendini gösterir. “Hırsızlar çalardı at ile para / Şimdi çalışıyorlar uçak teyyare” (66/4) mısralarında ise böyle bir değişim ironik olarak ele alınmıştır. “Kızılmak önden akar bulanır / Tiren gelir kıvrım kıvrım dolanır” (164/4) mısralarında tirenle ırmak arasında benzerlik kurulmuştur.

Sonuç

Sözlü kültür ortamının icra mekânlarında geleneğe adım atan Âşık Veysel zaman içinde yazılı ve elektronik kültür ortamlarının bağamlarına da dâhil olarak sanatını icra etmiştir. İlk şiirinin gazetede yayımlanması, âşıklık geleneğinin İstanbul Radyosunda sesini duyuran ilk temsilcilerinden olması, köy enstitülerinde saz öğretmenliği yapması gibi hususiyetler Âşık Veysel'in şiirlerini sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamları ve bu ortamlara bağlı şekillenen kavramlar açısından dikkate değer kılmaktadır.

Âşık Veysel'in doğduğu ve yetiştiği ortam sözlü kültür ortamıdır. Veysel'in şiirlerinde “söz”le ilgili olarak geçen söz varlığı; söz, laf, söylemek, söyletmek, söylenmek, konuşmak, çağırmak, anlatmak, doğru söylemek, atalar sözü, doğru söz, söz sav, boş söz, yalan söz, acı söz, boş laf, kem laf, sözü bir etmek, söz olmak, söz uzatmak, sözü dokunmak, kulak vermek, işitmek olarak görülmektedir. Şiirlerde geçen “söz” kelimesi daha çok temel anlamında kullanılmıştır. Söz, Veysel'in şiiridir. Veysel'in sözünün kaynağı Tanrı ve sevgilidir. Âşık Veysel'in şiirlerinde söz, metaforik olarak da ifade edilmiştir. Şiirlerden yola çıkarak dönemin ve geleneğin sözlü kültür ortamı mekânlarına ve bu mekânlardaki icra bağamlarına, sohbet ve eğlence meclislerine dair fikir edinilmektedir. Şiirlerde pınar, subaşı, tarla, harman ve yayla gibi açık mekânlar; oda, cami, tekke gibi kapalı mekânlar; bayram ve düğün gibi çeşitli toplanmalar görülmektedir. Bu ortamlarda bağlama göre türküler söylendiği, sazlar çalındığı, sohbetler edildiği anlaşılmaktadır.

Kendisi okuryazar olmamakla birlikte şiirleri gazetelerde yayımlanan ve kitap olarak bastırılan Âşık Veysel'in şiirlerinde yazılı kültür ortamı ve bu ortamın kavramları da kendine yer bulmuştur. Veysel'in ilk şiirinden itibaren dahil olduğu bu ortamın araçları, tipleri ve mekânları şiirlerde geçmektedir. Âşık Veysel'in şiirlerinde “yazı” ve “yazılı kültür” bağlamında yazı, yazmak, okumak; yazılı metin çeşitleri kitap, mektup, arzuhal, senet, gazete; yazı araçları kalem, kâğıt, defter; mühür; yazılı kültür ortamının mekânları okul/mektep, enstitü, halkevi; yazılı kültür ortamının tipleri olarak da öğretmen, hoca (öğretmen), kâtip, şair ve postacı ile karşılaşmaktadır. Yazma eyleminin metaforik kullanımları da söz konusudur. Okumak, tahsil görmek anlamına gelmek üzere kullanılmış, insan olmanın yolu okumada görülmüş, kız erkek ayrımı yapmadan çocukları okutmanın gerekliliği, maddi imkânı olmayanların desteklenmesi dile getirilmiştir. Okumak, anlama ve kavrama eylemine dayanır. Âşık Veysel'e göre çevresini okumayı bilen gafletten uyanabilir. Kitap hem kutsal kitap bağlamında hem de bu bağlam dışında doğruları bildiren bir araçtır. Veysel'in şiirlerinde defter, kayıt tutma aracı; kalem, yazı yazma aracı anlamlarında kullanılmıştır. Gelenekte kaleme atfedilen kutsallık algısı ile de karşılaşılır. Cumhuriyet Türkiye'sinin okul, enstitü, halkevi gibi eğitim öğretim kurumları Âşık Veysel'in şiirlerinde kendine yer bulmuştur. Okulu medeniyetin ve ilmin kaynağı olarak kabul eden Veysel'e göre ilerlemenin yolu mektepten geçer. Veysel, cinsiyet ayrımı gözetmeden

okulu meslek öğrenilecek yer ve irfan yuvası olarak görür. Vatani kalkındırmanın yolu çok okul ve fabrika kurmaktır.

Âşık Veysel'in şiirlerinde sözlü kültür alanının kavramları yazılı kültür alanına dair kavramlarla ifade edildiği gibi yazılı kültür kavram alanına sözlü kültürün kavramlarının dâhil edildiği de dikkati çekmektedir. Şiir metinlerinde sözün ve yazının doğasına dair anlamlar yakalamak mümkündür. Söz, belgelenebilir bir şey değilken; yazı, belgelenebilmektedir. Sözlü olan bağlama göre değişirken yazı bilgiyi sabitler. Yazılan yazı bir kenara kaldırılır; söz ise bilgiyi güncelleyerek canlı tutar. Bununla birlikte Veysel, yazının da gerçeği değiştirdiğini, yazıya da tam bir güvenin mümkün olamayacağını dile getirmiştir. Yazılı iletişim biçimini "söz"ün yönlendirdiği şiirlerde ifade edilen fikirlerdendir. Âşık Veysel'in geleneksel kalıpları yeni unsurlarla ifade etmesi de söz konusudur.

Yaşadığı yıllar içinde elektronik kültür ortamıyla teması radyo, plak, sinema ve televizyon aracılığıyla olan Âşık Veysel'in şiirlerinde elektronik kültür radyo, telgraf, telefon, sinema, film ile az da olsa yer alır. Bu kavramların geçtiği mısralarda hem bunlara karşı duyulan hayranlık hem hayatımızda yarattıkları değişim hissedilir. Yeni teknolojilerin bilgi kaynağını değiştirdiği, âşığın yerine radyonun geçtiği; haberleşmenin telgraf ve telefonlarla, ulaşımın tiren ve uçakla sağlandığı bir dünya da şiirlerde görülmektedir.

Sonuç olarak; Âşık Veysel'in şiirlerinde, âşıklık geleneğinin sözlü kültür ortamında şekillenip yeni kültür ortamlarındaki seyrine paralel olarak kullanımlar söz konusudur. Sözlü kültür ortamının icracısı olarak yazılı ve elektronik kültür ortamlarında da geleneği icra eden Âşık Veysel, geleneğin kodlarından faydalanarak yeni icra ortamlarında yeni imgeler yaratmıştır. Aynı zamanda Âşık Veysel'in şiirleri, kültür ortamlarındaki değişim ve dönüşümlere, bu değişim ve dönüşümlerin yarattığı yaşam biçimleri ve değerler dünyasındaki farklılaşmalara şahitlik etmektedir.

Günümüzde Âşık Veysel'in şiirleri bir taraftan metin olarak okunmaya diğer taraftan ezgileriyle dinlenmeye devam etmekte; geleneksel ezgilerin yanında yeni bestelerle seslendirilmektedir. Gazete, dergi ve kitaplarda yayımlanarak yazılı kültür ortamında; plak, kaset ve CD'lerin yanında radyo, televizyon ve internet aracılığıyla da elektronik kültür ortamında yer almaktadır. Bu yönüyle kültürel belleğin yaşamasında ozan-baksı geleneğinden günümüze önemli bir taşıyıcı olan âşıklardan biri olarak Âşık Veysel'in şiirleri işlevseldir.

Sonnotlar:

¹ Sözlü kültür ortamı temel kültür ortamı olup Walter Ong tarafından “yazı hakkında en ufak bilgisi olmayan” kültürler olarak tanımlanmış ve “birincil sözlü kültür” olarak ifade edilmiştir. Ong, matbaayla birlikte başlayan kültürü “yazılı kültür” olarak; bu çalışmada elektronik kültür ortamı olarak ifade edilen “varlığı yazı ve matbaa teknolojilerine dayanan telefon, radyo ve televizyona özgü” dönemi de “ikincil sözlü kültür” olarak adlandırmıştır (1999: 13-15).

² Âşıklık geleneğine kültür değişmelerinin yansımalarını hem eser hem gelenek boyutuyla ele alan bir çalışma için bakılabilir: Hakan Çelikten, *Âşıklık Geleneği ve Kültür Değişmeleri*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2021.

³ Âşık Veysel'in hayatı hakkında şu eserlerden faydalanılmıştır: Ali Berat Alptekin, *Âşık Veysel-Türkün Türkü Çağırırız-*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004; Doğan Kaya, *Âşık Veysel*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011; Salahaddin Bekki, *Halk Müziğinin Seyyar Radyosu Âşık Veysel*, İstanbul: Muhit Kitap, 2021; Süleyman Şenel (Hızl.), *Âşık Veysel*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2022; Süleyman Fidan (Ed.), *Âşık Veysel*, İstanbul: İhlamur Kitap, 2023.

⁴ Âşık Veysel'in yaşadığı travmaların şiirlerindeki etkisi için; Tuğçe Erdal'ın “Âşık Veysel'in Şiirlerinde Otobiyoğrafik Bellek Bağlamında Travmatik Anıların İzleri” (2024) adlı çalışmasına bakılabilir.

⁵ Bu süreci özetler nitelikte bir çalışma için; M. Öcal Oğuz, “Araştırmaların Tarihi”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, (Ed.: M. Öcal Oğuz), Ankara: Grafiker Yayınları, 2016, 1-60'a bakılabilir.

⁶ Âşık Veysel'i bir “anlatı kahramanı” olarak değerlendirme sebebimizin çıkış noktası ilk evliliği etrafında şekillenen hikâye ile Metin Erksan'ın yönetmenliğini yaptığı “Karanlık Dünya” adlı filmin kurgusudur. “Karanlık Dünya” filmi hakkında Selahattin Bekki'nin *Halk Müziğinin Seyyar Radyosu Âşık Veysel* (2021: 58-64) ve Başak Acıman'ın “Türk Sinemasında Âşık Veysel Temsili” (2023: 83-92) adlı çalışmalarına bakılabilir. Bu çerçevede Bilal Babaoğlu'nun yönetmenliğindeki yaptığı 2016 yapımı “Âşık” filmi de değerlendirilebilir.

⁷ “Âşık Veysel'in Vefatının 50. Yıl Dönümü (1973), UNESCO'nun 9-24 Kasım 2021 tarihlerinde gerçekleştirilen 41. Genel Konferansı'nda 41C/15 sayılı belgesi çerçevesinde alınan karar gereğince ‘Âşık Veysel'in Vefatının 50. Yıl Dönümü’ Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Makedonya Macaristan, Özbekistan ile Ukrayna'nın desteğiyle 2023 UNESCO Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri arasına alınmıştır” (URL-1).

⁸ “32058 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile 2023 yılının ‘Âşık Veysel Yılı’ olarak Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın himayelerinde ulusal ve uluslararası etkinliklerle anılması kararlaştırılmıştır....Âşıklık sanatının bütün Türkiye’de sevilmesini sağlayan ve 2009 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi’ne kaydedilen ‘Âşıklık Geleneği’nin güçlü temsilcilerinden biri olan Âşık Veysel, Vefatının 50. Yıl Dönümü olan 2023 yılında UNESCO ile ilişkili olarak tüm dünyada ve Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı himayelerinde anılacaktır” (URL-2).

Bu çerçevede çeşitli kurumlar tarafından yıl içinde gerçekleştirilen etkinliklerden birkaçı şunlardır: Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Sivas Âşıklar Bayramı 2023 Unesco Âşık Veysel Yılı 3-4-5- Ağustos 2023” (URL-3); Kapadokya Üniversitesi, “Âşık Sanatı Sempozyumu Âşık Veysel Yılı 3-4 Ağustos 2023” (URL-4); Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ve Motif Vakfı, “Türk Âşıklık Geleneği ve Âşık Veysel Sempozyumu” (URL-5). Gazi Üniversitesi ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, “Âşık Veysel ve Türk Dünyası Halk Şairliği Ulusal Sempozyumu 20-23 Kasım 2023” (URL-6).

⁹ Âşık Veysel'i besleyen bu ortama dair Gülağ Öz'ün “Âşık Veysel’le Anılarım ve Hakkında Bilinmeyenler” (2022: 85-94) ve *Âşık Veysel* (2008) adlı çalışmalarına bakılabilir.

¹⁰ Âşık Veysel'in şiirlerinin gelenekle ilişkisi hakkında Halil İbrahim Şahin'in “Âşık Veysel'in Şiirlerinde Geleneğin ve Bireyselliğin Temsili Üzerine” (2022) adlı çalışmasına bakılabilir.

¹¹ Âşık Veysel'in bu ilk Ankara seyahatini anlattığı bir kayımd dökümü için Eray Cömert'in “Âşık Veysel'in Millî Kütüphanedeki Ses Kayıtları” (2022: 376) adlı çalışmasına bakılabilir.

¹² Parantez içindeki ilk rakam Doğan Kaya'nın (2011) ilgili yayınındaki şiir numarasını, ikinci rakam şiirin dördüncü sırasını göstermektedir.

¹³ Âşık Veysel'in şiirlerinde tasavvufi konulara bir örnek olmak üzere Cafer Özdemir'in “Âşık Veysel'in Şathiyesinin Tasavvufi Şifreleri” (2023) adlı çalışmasına bakılabilir.

¹⁴ Âşık Veysel'in atasözleri ve deyimleri başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Bu konuda Oğuzhan Aydın'ın "Âşık Veysel'in 'Anlatmam Derdimi Dertsiz İnsan'a' Şiiri Özelinde Atasözleri ve Deyimleri Kullanma Ustalığı" (2023) adlı çalışmasına bakılabilir.

¹⁵ Âşık Veysel hayatındaki zorlukların sebebini feleğe de yüklemiştir. Ancak bu çalışmada Âşık Veysel'in şiirleri "söz" ve "yazı" ile ilgili kavram ve söz varlığı ile sınırlandırılarak incelenmiştir.

¹⁶ Örneğin, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünce 11-14 Aralık 2023 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen X. Türk Halk Kongresi programında yer alan "Vefatının 50. Yıldönümünde Âşık Veysel Özel Paneli"nde konuşan torunu Gündüz Şatıroğlu dedesinin hiçbir yerde yayımlanmamış bazı şiirlerinin görsellerini paylaşmıştır.

¹⁷ Yazının kullanılmaya başlanmasıyla okuma yazma bilmeyenlerin bile düşünce sistemini etkilediği çeşitli çalışmalarda belirtilmiştir (Goody, 2013; Ong, 1999; Sanders, 1999).

¹⁸ Bu mısradaki, sözün ve yazının kökenindeki kutsallık algısına da değinilebilir. Tanrı'nın insanla konuşması "kelam" olarak nitelendirilir ve bu sözler insan tarafından kayda geçirildiğinde söz artık "kutsal yazı" olur (Lavelle, 2021: 73).

¹⁹ Oysa edebiyat derslerinde bir tür olarak işlenen mektubun yazım kuralları anlatılırken mektuba uzun uzun selamlaşma sözleriyle başlanmayacağı üzerinde durulmaktadır.

²⁰ Yazı, sözlü iletişimin sahip olduğu jest, mimik gibi unsurlardan yoksun olduğundan anlamın tamamlanabilmesi için sözlü anlatım unsurlarına ihtiyaç duyulur. Ong'a göre yazı "sözlü anlatım olmaksızın hiçbir zaman var olamayacaktır" (1999: 20).

²¹ Bu bağlamda önceleri gazete, sonraları ise radyo ve televizyonla beraber âşıklar işlevsizleştirilmiştir. "Haber verme ve yorumlama, bilgilendirme işlevi âşıktan medyanın eline geçmiştir" (Özdemir, 2017: 151).

²² Kur'an-ı Kerim'deki surelerden biri "Kalem" suresidir. Surenin; "Kaleme ve (yazanların) onunla yazdıklarına andolsun ki sen -rabbinin lütfu sayesinde- asla deli değilsin." (Kalem/1) ve "Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, 'Öncekilerin masalları!' der." (Kalem/15) ayetlerinde yazının ve sözün doğasındaki farkın ifadesi dikkat çekicidir (URL-9).

²³ Âşık Veysel'in tanınırlığını günümüz dijital kültür ortamının arttırdığını söylemek mümkündür. "Sosyal medya" olarak tabir edilen iletişim ortamlarındaki veriler Âşık Veysel'in 21. yüzyılda nasıl algılandığını gösterir niteliktedir. Bu konuda Nilgün Türkmen'in "Âşık Veysel'in Dijital Kültürdeki Yeri: Instagram ve Twitter/X Sosyal Medya Örnekleri" (2023) adlı çalışmasına bakılabilir.

Kaynaklar

- ACINAN, B. (2023). "Türk Sinemasında Âşık Veysel Temsili: Metin Erksan'ın 'Âşık Veysel'in Hayatı Karanlık Dünya' filmi Üzerine Bir Değerlendirme", *Âşık Veysel*. (Ed.: S. Fidan), 83-92, İstanbul: İhlamur Yayınları.
- ALPTEKİN, A. B. (2004). *Âşık Veysel -Türküz Türkü Çağırırız-* Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARSLAN, M. (2023). "Gelenek ve Gelecek Arasında Bir Köprü: Âşık Veysel". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı, 97-108.
- AYDIN, O. (2023). "Âşık Veysel'in 'Anlatmam Derdimi Dertsiz İnsan'a' Şiiri Özelinde Atasözleri ve Deyimleri Kullanma Ustalığı", *Âşık Veysel ve Türk Dünyası Halk Şairliği Ulusal Sempozyumu 20-23 Kasım 2023*, (Ed.: İ. Çetin ve H. Çeltik), 209-218, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- BEKKİ, S. (2021). *Halk Müziğinin Seyyar Radyosu Âşık Veysel*. İstanbul: Muhîr Yayınları.
- BOAS, F. (2008). "Dil ve Kültür", *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları 2. Temel Metinler*. (Çev.: Mehmet Rifat ve Sema Rifat), 110-112, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- CILGA, H. (2023). *Âşık Veysel Bilgelikleri-Sezgileri-Nükteleri*. İstanbul: Post Yayımevi.
- CÖMERT, E. (2022). "Âşık Veysel'in Millî Kütüphanedeki Ses Kayıtları", *Âşık Veysel*. (Hzl.: S. Şenel), 358-385, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- ÇELİKTEN, H. (2021). *Âşıklık Geleneği ve Kültür Değişmeleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- DÖKMETAŞ, K. ve ŞENEL, S. (2022). “Âşık Veysel Diskografisine Hazırlık”, *Âşık Veysel*. (Hzl.: S. Şenel), 292-329, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- ERDAL, T. (2024). “Âşık Veysel'in Şiirlerinde Otobiyografik Bellek Bağlamında Travmatik Anıların İzleri”. *UHAD/Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 1, 28-48.
- FİDAN, S. (2017). *Âşıklık Geleneği ve Medya Endüstrisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- FİDAN, S. (2023). “Takdim”, *Âşık Veysel*. (Ed.: S. Fidan), 5-8, İstanbul: İhlamur Yayınları.
- GOODY, J. (2001). *Yaban Aklın Evcilleştirilmesi*. (Çev.: Koray Değirmenci), İstanbul: Dost Kitabevi.
- GOODY, J. (2013). *Yazılı ve Sözel Arasındaki Etkileşim*. (Çev.: Osman Bulut), İstanbul: Pinhan Yayınları.
- GOODY, J. (2017). *Mit, Ritüel ve Söz*. (Çev.: Damla Sezgi), İstanbul: Küre Yayınları.
- GÜNAY, U. (2004). “Âşık Veysel ve Âşık Tarzı Şiir Geleneği”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, 21-42.
- GÜNAY, U. (2011). “Türk Kültürünün İletişim, Bilgi ve Kültürel Şifre Taşıyıcısı Olarak Âşık Edebiyatı”, *Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Âşık Sanatı Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*. (Ed.: Ö. Oğuz ve S. Gürçayır), 11-16, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları.
- KAYA, D. (1999). “Emlek Yöresinde Âşıklık Geleneği”, *I. Emlek Yöresi ve Çevresi Halk Ozanları Sempozyumu*. 142-153, Sivas: Emlek Ozanları Kültür Derneği Yayınları.
- KAYA, D. (2011). *Âşık Veysel*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAYA, D. (2022). “Âşık Veysel ile Veysel'i Tanımak”, *Âşık Veysel*. (Hzl.: S. Şenel) 12-32, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- KOÇAK, M. (2014). “Kur'an ve Hadislere Göre Kalem Kavramı”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 42, 297-327.
- KRAMER, S. N. (2002). *Tarih Sümer'de Başlar*. (Çev.: Hamide Koyukan), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- LAKOFF, G. ve JOHNSON, M. (2015). *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*. (Hzl. ve Çev.: Gökhan Yavuz Demir), İstanbul: İthaki Yayınları.
- LAVELLE, L. (2021). *Söz ve Yazı –Sessizlikten Çılgıya–*. (Çev.: Işık Ergüden), Ankara: Fol Kitap.
- OĞUZ, M. Ö. (2012). “Karacaoğlan: Anlatıcılar ve Biyografiler”. *Millî Folklor*, C. 24, S. 93, 53-61.
- OĞUZ, M. Ö. (2016). “Araştırmaların Tarihi”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (Ed.: M. Ö. Oğuz), 1-60, Ankara: Grafiker Yayınları.
- OĞUZCAN, Ü. Y. (1991). *Dostlar Beni Hatırlasın*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- ONG, W. J. (1999). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*. (Çev.: Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları.
- ÖZ, G. (2008). *Âşık Veysel*. Ankara: Çankaya Belediyesi Yayınları.
- ÖZ, G. (2022). “Âşık Veysel'le Anılarım ve Hakkında Bilinmeyenler”, *Âşık Veysel*. (Hzl.: S. Şenel), 85-94, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- ÖZDEMİR, N. (2008). *Medya, Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- ÖZDEMİR, N. (2017). “Âşıklık Geleneği ve Medya”, *Kültür Bilimi ve Yönetimi*. 145-163, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÖZDEMİR, N. (2023). “Âşıklık Geleneği ve Geleneksel Ekolojik Bilgi”, *Âşık Veysel ve Türk Dünyası Halk Şairliği Ulusal Sempozyumu 20-23 Kasım 2023*. (Ed.: İ. Çetin ve H. Çeltik), 187-207, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

- ÖZDEMİR, C. (2023). “Âşık Veysel’in Şathiyesinin Tasavvufi Şifreleri”. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı, 109-127.
- ÖZEN, K. (1998). *Âşık Veysel*. Sivas: Dilek Ofset.
- SANDERS, B. (1999). *Öküzün A’sı*. (Çev.: Şehnaz Tahir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ŞAHİN, H. İ. (2022). “Âşık Veysel’in Şiirlerinde Geleneğin ve Bireyselliğin Temsili Üzerine”, *Prof. Dr. Metin Ekici Armağanı*. (Ed.: S. Fekakar ve M. Duranlı), 1468-1483, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- ŞENEL, S. (Hzl.). (2022). *Âşık Veysel*. İstanbul: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Yayınları.
- ŞENEL, S. ve KAYA, C. V. (2022). “Sadı Yaver Ataman’ın, 1939-1940 Yıllarında Ankara Radyosu’nda Yaptığı Halk Musikisi Neşriyatına Ait Türkülerin Güftelerini İçeren Defterinde Kayıtlı Âşık Veysel Kaynaklı Türküler ve Deyişler”, *Âşık Veysel*. (Hzl.: S. Şenel), 178-227, İstanbul: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Yayınları.
- TAN, N. (2022). “Âşık Veysel’in 1944-1945 Kastamonu Aylarına İlişkin Bazı Notlar”, *Âşık Veysel*. (Hzl.: S. Şenel), 135-144, İstanbul: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Yayınları.
- TÜRKMEN, N. (2023). “Âşık Veysel’in Dijital Kültürdeki Yeri: Instagram ve Twitter/X Sosyal Medya Örnekleri”. *CUJOSS*, S. 47-Âşık Veysel Özel Sayısı, 105-116.
- YAVUZ, Y. Ş. (2001). “Kalem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 24, 243-244, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- YILDIRIM, C. (2023). “Âşık Veysel’in Yaşamı, Felsefesi, Âşıklık Geleneğindeki Yeri”, *Âşık Veysel*. (Ed.: S. Fidan), 93-121, İstanbul: İhlamur Yayınları.
- YÜCEL ÇETİN, A. (2011). “Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Günümüze Yansıyan Unsurlar: Sivas Örneği”, *Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Âşık Sanatı Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*. (Ed.: Ö. Oğuz ve S. Gürçayır), 53-68, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları.
- ZALTMAN, G. ve ZALTMAN, L. (2018). *Pazarlama Metaforları*. (Çev.: Ümit Şensoy), İstanbul: Mediacat Kitapları.

İnternet Kaynakları:

- URL-1: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, “2023 yılı Âşık Veysel Yılı olarak Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN Himayelerinde Kutlanacak”, <https://www.unesco.org.tr/Pages/132/149/Anma-ve-Kutlama-Y%C4%B1-D%C3%B6n%C3%BCmleri>. (Erişim: 11.08.2023)
- URL-2: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, Anma ve Kutlama Yılı Dönümleri, “[https://www.unesco.org.tr/Pages/132/149/Anma-ve-Kutlama - Y%C4%B1-D%C3%B6n%C3%BCmleri](https://www.unesco.org.tr/Pages/132/149/Anma-ve-Kutlama-Y%C4%B1-D%C3%B6n%C3%BCmleri)”. (Erişim: 12.06.2023)
- URL-3: <https://guzelsanatlar.ktb.gov.tr/TR-347634/sivas-asiklar-bayrami-gorkemle-kutlandi.html>. (Erişim: 11.08.2023)
- URL-4: <http://asiksanati.kapadokya.edu.tr/>. (E.T. 11.08.2023)
- URL-5: <https://www.cumhuriyet.edu.tr/etkinlik/12352-uluslararası-türk-asiklik-gelenegi-ve-asik-veysel-sempozyumu>. (Erişim: 11.08.2023)
- URL-6: <https://turkkulturu.org.tr/asik-veysel-ve-turk-dunyasi-halk-sairleri-ulusal-sempozyumu/>. (Erişim: 17.04.2024)
- URL-7: “Güncel Türkçe Sözlük”, *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim: 22.01.2024)
- URL-8: “Derleme Sözlüğü”, *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim: 22.01.2024)

URL-9: <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/mulk-suresi-67/ayet-27/diyamet-isleri-baskanligi-meali-1>. (Erişim: 05.12.2023)